

I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 343.9:316.6

Попович Олена Василівна

канд. юрид. наук, доцент кафедри
кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

АТРИБУТИ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ЗЛОЧИННОГО СВІТУ

Стаття присвячена філософсько-правовому осмисленню атрибутів кримінальної субкультури. Виокремлено психологічні механізми відтворення злочинності та розповсюдження кримінальної субкультури. Обґрунтовано, що атрибутивний склад кримінальної субкультури охоплює різноманітні за змістом компоненти, які є антагоністичними щодо прийнятих у цивілізованому суспільстві їх аналогів. Стверджується, що деструктивні процеси у правовій свідомості людини є тими каталізаторами, а можливо й першопричинами, сприйняття цінностей кримінальної субкультури як методологічної основи життя особи. Звертається увага на проблему значних масштабів імплементації термінології кримінального жаргону в літературну українську мову, яка є одним із основних атрибутів державності. Висновується, що атрибути кримінальної субкультури виступають засобами формування та функціонування особливої філософської парадигми злочинного світу.

Ключові слова: кримінальна субкультура, атрибути кримінальної субкультури, психологічний механізм відтворення

злочинності, соціальне таврування, кримінальна мова, цінності, традиції, норми, звичаї.

The article is devoted to philosophical and legal comprehension of criminal subculture attributes. The psychological mechanisms of reproduction of crime and distribution of criminal subculture are distinguished. It is substantiated that the attributive composition of the criminal subculture comprises different components that are antagonistic to those adopted in the civilized society. It is argued that destructive processes in the human legal consciousness are those catalysts, and perhaps the root causes, the perception of the values of the criminal subculture as the methodological basis of a person's life. The problem of the significant scale of the implementation of the terminology of the criminal language into the literary Ukrainian language, which is one of the main attributes of statehood is analyzed. It is argued that the attributes of the criminal subculture serve as means of the formation and functioning of a special philosophical paradigm of the criminal world.

Key words: criminal subculture, criminal subcultures attributes, psychological mechanism of reproduction of the crime, social tyranny, criminal language, values, traditions, norms, customs.

Постановка проблеми. Формування правової демократичної держави обумовлює необхідність пошуку дієвих механізмів протидії негативним явищам, які охопили усі сфери суспільного життя. Зокрема, однією із проблем, які потребують посиленої уваги соціуму, є загрозна тенденція до професіоналізації, глобалізації злочинної діяльності, ускладнення криміногенної ситуації, яке детермінує значне поширення атрибутів кримінальної субкультури.

Соціокультурне утворення такого характеру є могутнім чинником, який обумовлює зростання рецидивної злочинності та забезпечує функціонування каналу пропагування населенню норм та цінностей кримінального світу, популяризації толерантності до кримінальних форм поведінки, поступового нівелювання внутрішнього табу на протиправну діяльність.

Якщо злочинність вважати барометром стану морально-етичного здоров'я суспільства, то поширення субкультури криміналітету поза сферою його спілкування виконує такі ж функції.

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблематика кримінальної субкультури висвітлена у працях А. Алексєєва, А. Долгової, Д. Донських, В. Іванова, М. Крутера, А. Кочеткова, А. Атояна, В. Анісімова, О. Джужи, Я. Левчук, К. Соколова, О. Старкова, І. Руценка, В. Розіна, Ю. Антоняна, В. Верещагіна, О. Олійника, Г. Калманова, О. Кучинського, Ю. Александра, І. Мацкевича, Л. Балабанової, О. Гурова, О. Дубягіної, Ю. Дубягіна, М. Єнікєєва, Р. Марусте, О. Хоменка, О. Ковальова, В. Пирожкова, В. Батиргарєєвої, О. Тайбакова, Д. Виговського, В. Пастухова, Д. Корєцького, В. Тулегєнова та ін.

Мета даної статті полягає у філософсько-правовому осмисленні атрибутів кримінальної субкультури.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах аналогами поняття кримінальної субкультури як одного із найбільш вагомих чинників, що сприяють криміналізації населення, є вживання терміносполуки: „друге життя”, „асоціальна субкультура”, „соціально-негативні групові явища” тощо [1]. При існуванні певних відмінностей цих категорій, спільним є те, вони носять агресивний характер, втручаються в офіційну культуру, деформуючи систему її цінностей, впроваджуючи псевдонорми та атрибутику кримінального світу [2, с. 135].

Переважаючу частину носіїв кримінальної субкультури становлять члени кримінальних угруповань, у тому числі рецидивісти. Останні, пройшовши через пенітенціарні установи, здобувши значний злочинний досвід, інтеріоризувавши „злочинські закони”, акумулюють та потім передають іншим поколінням набір еталонів поведінки.

Докладний аналіз психологічних механізмів відтворення злочинності та розповсюдження кримінальної субкультури дозволяє виокремити три основні механізми: 1) персоналізований, коли особа із числа дорослих і досвідчених злочинців-рецидивістів особисто бере „шефство” або здійснює

„наставництво” над конкретним індивідом; 2) груповий, коли „зараження” криміналізованими цінностями здійснюється через кримінальну групу, а, враховуючи те, що кримінальні групи, за звичай, мають певні канали зв'язку з вітчизняними, іноземними, транснаціональними злочинними корпоративними утвореннями, останніми роками спостерігається універсалізація, глобалізація поширення норм та цінностей кримінальної субкультури; 3) суспільний, який полягає у криміналізаційному впливі на все населення без чітко визначеного адресата.

Інколи окремі вчені розрізняють четвертий шлях розповсюдження кримінальної субкультури, який полягає у функціонуванні своєрідної кримінальної школи, до якої лідерами злочинних угруповань спеціально відбираються талановиті особистості. Обранці проходять на таких базах певну підготовку для залучення в майбутньому до бойових, терористичних операцій, виховання нового покоління лідерів кримінального світу.

Атрибутивний склад кримінальної субкультури охоплює компоненти, кожен з яких покликаний регламентувати, упорядкувати діяльність кримінальних співтовариств, врегулювати можливі конфліктні ситуації, передбачити еталони поведінки тощо. Основне завдання субкультури на такому рівні є забезпечення активності, розвитку, згуртованості, мобільності, самовідтворення злочинного світу, а її основу складають цінності, звичаї, мова, норми, традиції, які є антагоністичними щодо прийнятих у цивілізованому суспільстві їх аналогів.

Заслуговує на увагу питання факторів, які обумовлюють своєрідну привабливість ведення способу життя за канонами кримінальної субкультури. До них відносимо: по-перше, наявність доволі широкого поля для професійної злочинної діяльності та можливостей для самоствердження людини, компенсації її втрат та невдач, здобуття значних матеріальних благ впродовж умовно невеликих термінів та докладання невеликих зусиль; по-друге, романтизація злочинної діяльності, сприйняття її як сповнену ризиків, екстремальну гру проти конкурентів, правоохоронних органів за виживання, розширення

території впливу, збагачення тощо; по-третє, зняття всіх моральних табу, які впливають на вибір поведінки при виникненні певних ситуацій, нівелювання обмежень щодо реалізації пристрастей, нищих інстинктів; по-четверте, отримання доступу до інформації, яка призначена не для широкого загалу, доволі часто має інтимний характер.

Важливо зазначити, що кримінальним угрупованням поряд із соціально-психологічною стратифікацією (віднесення до певного щабля ієрархії) притаманна соціальна стигматизація (таврування) певних суб'єктів. Відтак, характеристика статусу, ролі та функції особистості у злочинній групі відображається у семіотичних та речових атрибутах, у місці та способі розміщення суб'єкта в просторі, в якому перебуває кримінальна група. Уміння розрізняти такі „знаки відмінності” дозволяє точно визначити „хто є хто” у гетерогенному кримінальному середовищі.

Вищевказане соціальне таврування може бути закодоване у таких проявах: 1) семіотичні атрибути, передусім, татуювання, які за допомогою символів, написів, умовних знаків, малюнків, абревіатур відображають досвід людини в кримінальному середовищі, професійне спрямування у злочинному промислі, ступінь авторитету особи, кількість притягнень до кримінальної відповідальності, пріоритетні життєві цінності тощо; 2) ідентифікаційні атрибути, до яких відносяться клички, прізвиська, специфічні імена, за якими також можна робити висновки про статус особи у кримінальному співтоваристві; 3) речові атрибути, до яких відносяться одяг, взуття, транспорт, особисті речі, гаджети, їжа тощо; 4) просторові атрибути, що передбачають певне розміщення людини в просторі, розташування її особистих речей (у спальному місці, місці для харчування тощо).

Щодо ступеня сформованості кримінальної субкультури та рівня її впливу на свідомість особистості, то вона є варіативною і залежить від комплексної співдії різних об'єктивних та суб'єктивних факторів. Діапазон можливого вияву субкультурних елементів коливається від фрагментарної форми (коли немає єдності усіх атрибутів, цінностей, норм, а концентрація на якихось окремих компонентах, наприклад,

мови арго, татуювання, визнання дії окремих норм чи псевдозаконів тощо) до форми тотального домінування у певному просторі (колонії, слідчому ізоляторі, території району, регіону тощо), для якого характерне повне підпорядкування своєму впливу і контингенту злочинців, і законослухняних громадян [3, с. 76].

Л. Балобанова пропонує для визначення ступеня сформованості та дієвості кримінальної субкультури у суспільстві використовувати наступні критерії оцінки. Запропонована вченою система охоплює п'ять категорій ознак. До першої групи ознак відносяться ті, які покликані характеризувати міжгрупові відносини та групову ієрархію: 1) наявність у певній установі, території району, регіону ворогуючих між собою кримінальних угруповань та існування конфліктів між ними; 2) існування жорсткої стратифікації, мета якої полягає в розділенні людей на „чужих” і „своїх”, а „своїх” на касты; 3) наявність різноманітних привілеїв для „еліти” і різних табу; 4) поширеність ритуалів, звичаїв, традицій новачків.

До другої групи ознак відносяться ті, які характеризують відношення сильних до слабких („низів”, „знедолених”): 1) сам факт існування „знедолених” („недоторканих”); 2) позначення речей, предметів, якими повинні користуватися тільки „недоторканих”; 3) схильність „низів” до поборів та здирництва; 4) поширеність спеціальних способів пониження статусу особи (для прикладу, мужеложество, „вафлерство”, „парафін”, прання шарпеток тощо); 5) поширеність симуляції хвороб і нанесення собі шкоди серед „низів”.

Третя група ознак, відображає ставлення до режиму та виховної роботи: 1) групові порушення встановленого режиму місця перебування суб'єктів кримінальної субкультури, участь у заходах групової непокори; 2) відходи з дому, бродяжництво (для підлітків); 3) ухилення „авторитетів” від будь-яких робіт; 4) відмова від роботи в офіційному активі або дворушництво; 5) прояв актів вандалізму.

Четверта група об'єднує ознаки, які відображають типові способи (форми, методи) використання вільного часу, організації дозвілля: 1) поширеність азартних ігор; 2) поширеність

тюремних способів проведення дозвілля, тюремної лірики і тюремних виробів; 3) групове вживання токсичних, наркотичних, психотропних речовин, вилучених з обігу, поширеність „цифроваріння”.

До п'ятої групи ознак належать ті, відображають комунікативні зв'язки носіїв кримінальної субкультури: 1) впровадження кличок як певних ідентифікаторів осіб; 2) поширеність татувань як семіотичної системи передачі інформації від суб'єкта до суб'єкта; 3) поширеність кримінального жаргону та інших способів спілкування, прийнятих у кримінальному світі [4, с. 76].

Ю.М. Антонян звертає увагу на суб'єктивну сторону кримінальної субкультури, яка охоплює систему знань, умінь, професійно-важливих злочинних навичок, звичок, світогляду, морально-етичних поглядів та естетичних потреб, уподобань, смаків, способів проведення дозвілля, форм та методів збагачення, шляхів вирішення конфліктних ситуацій, способів управління злочинними спільнотами, привілеїв для „еліти”, форм ставлення до „своїх”, „чужих”, осіб протилежної статі тощо. Крім того, до матеріальних носіїв субкультурної інформації вчений відносить предметні результати діяльності злочинних співтовариств, знаряддя та способи готування, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, матеріальні цінності, грошові кошти тощо [5, с. 190].

Усе це разом конструює особливу філософську парадигму кримінального світу, що здатна забезпечити виправдання вчинення кримінальних правопорушень, заперечити провину та необхідність відповідальності за скоєне, здійснити заміщення низинних спонукань на благородні (до прикладу, у насильницьких злочинах мотивувати їх вчинення необхідністю товариської взаємодопомоги, почуттям „колективізму”, звинуваченням жертви; у корисливих злочинах – ідеєю перерозподілу наявної у людей власності. Важливо взяти до уваги й той факт, що перехід до ринкових відносин значною мірою стимулював у злочинному середовищі ідею швидкого збагачення, нехтування економічними інтересами інших людей. Як наслідок, можемо спостерігати сьогодні спалах

корисливої та корисливо-насильницької злочинності.

Деструктивні процеси у правовій свідомості людини, зокрема правова необізнаність і дезінформація, соціально-правовий інфантилізм, цинізм, негативізм, правове безкультур'я, є тими каталізаторами, а можливо й першопричинами, сприйняття цінностей кримінальної субкультури як методологічної основи життя особи.

Суттєвим є те, що морально-етичні погляди кримінального середовища не є цілком однорідні. На думку Ю.В. Чуфаровського, у них можна виявити цілу низку протилежних тенденцій, що впливають взаємовідносини особистості у групі. Враховуючи підхід вченого, можемо виділити такі приклади трансформації кримінальної субкультури в умовах сьогодення: по-перше, повернення до класичних „злодійських традицій” (тенденції традиціоналізації); по-друге, оновлення злодійських „законів” у зв'язку зі змінами в суспільстві (тенденції модернізації); по-третє, посилення жорсткості звичаїв кримінального середовища (тенденція вульгаризації, так званий „беспредел”); по-четверте, копіювання норм, законів життя суспільства в зв'язку з його демократизацією (тенденція демократизації) [6, с. 76]. Очевидним є те, що структурні елементи кримінальної субкультури постійно перебувають у взаємозв'язку та зазнають трансформацій з огляду на окреслені вище тенденції.

Враховуючи позицію В.М. Розіна [7, с. 76], та беручи за основу функціональне призначення атрибутів кримінальної субкультури, вважаємо доцільним запропонувати таку класифікацію їхніх компонентів: 1) стратифікаційні – це норми і правила визначення статусу особистості в групі і кримінальному світі, клічки, татування, привілеї для „еліти”; 2) поведінкові – це накази, закони, клятви, традиції, норми поведінки для різних класифікаційних каст тощо; 3) кадрові – це діяльність щодо поповнення кримінальної спільноти новими „кадрами” і робота з новобранцями („прописка”, „приколи”, визначення сфер і зон злочинного промислу); 4) ідентифікаційні – це діяльність щодо застосування семіотичних, речових та інших атрибутів для забезпечення розмежування „своїх” і „чужих” (татування,

клички, кримінальний жаргон); 5) забезпечення безпеки – це діяльність щодо підтримки внутрішнього порядку в кримінальному світі, покарання винних („розборки”, стигматизація, остракізм, „опускання”), а також відстоювання інтересів кримінальної корпорації у зовнішніх стосунках (з іншими кримінальними утвореннями, правоохоронними органами тощо); 6) забезпечення комунікації – це засоби передачі повідомлень, форми спілкування між суб’єктами кримінального середовища, між злочинцями та законослухняними громадянами, між злочинцями та представниками правоохоронних органів тощо; 7) інтимні – це норми, цінності, діяння у сфері сексуально-еротичних стосунків („вафлерство”, „парафін”, мужеложество як способи пониження статусу неугодних осіб тощо); 8) матеріально-фінансові – це діяльність щодо виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання знарядь, засобів, предметів вчинення злочинів, створення „спільної каси” для взаємодопомоги, оренда приміщень для здійснення забороненої законом діяльності та ін.; 9) забезпечення певного способу життя – це діяльність, характерна для специфічного контингенту і передбачає або нищівне ставлення до свого здоров’я (повна зневага до нього, що виражається у наркоманії, пияцтві, членушкодженнях) або надмірно посилена увага до своїх силових можливостей і, як наслідок, пропагування здорового способу життя, заняття спортом, культуризмом з метою застосування тренуваних умінь та навиків в ході кримінальної діяльності.

Окремої уваги заслуговує питання мови кримінальної субкультури, яка забезпечує міжсуб’єкту комунікацію та, як правило, асоціюється із категорією так званого тюремного жаргону. Сьогодні є достатні підстави констатувати негативну тенденцію до патологічної поширеності кримінальної мови у суспільстві, що викликано різними чинниками. Серед визначальних характеристик жаргону вчені звертають увагу на її емоційність, динамізм, іронічність, експресивність. Мова кримінальної субкультури насичена точними та емкими визначеннями, здатна деперсоналізувати особу – його носія, часто

„ушляхетнює” непристойні вчинки, укорочує, спрощує мовлення, додає певної шаблонності [8, с. 7].

Водночас, важливо підкреслити, що кримінальний жаргон та злочинський жаргон не є абсолютно тотожні поняття. Безумовно, витoki цих соціокультурних утворень є однаковими і на початковому етапі існування вони однаковою мірою слугували засобом забезпечення конспірації та професійного злочинного спілкування. Однак більш нейтральний кримінальний жаргон, на відміну від спеціалізованого злочинського, достатньо швидко поширюється в молодіжному середовищі, тобто серед тих суб'єктів, які ніколи не вчиняли ні кримінальних, ні адміністративних правопорушень. Використовуючи схожість між окремими формами спілкування кримінального жаргону та молодіжного сленгу, носії субкультурного атрибуту доволі часто користуються його засобами, самі того не помічаючи.

Традиційний підхід до питання значення функціонування кримінального жаргону у соціогуманітарному просторі дозволяє сформулювати висновки про телеологію використання цієї усної мови. Основними цілями використання кримінальної мови є: бажання виділитися у соціальній мікрогрупі; бажання забезпечити маскування, конспірацію; обслуговування злочинної діяльності; прагнення зберігати традиції криміналітету та здійснювати подальшу кримінальну професіоналізацію. Попри значну варіативність цілей, форм та проявів кримінального жаргону сутність його залишається незмінною – він являє собою концентрат агресії, який передає інформацію у вигляді сублімованого насильства або погроз його застосування.

Отже, маємо достатні підстави погодитись із висновком, що кримінальна субкультура становить загрозу національній безпеці, спотворює та руйнує морально-правові засади державотворення, правотворення, існування суспільного ладу [9, с. 49].

Один із фундаментів культури – це оцінка того, що в суспільстві добре і що погано. У суспільній свідомості поняття злочину далеко не завжди збігається з юридичною його характеристикою. Право може відставати або випереджати

суспільну свідомість в оцінці небезпеки тих або інших діянь. Якщо кримінальний закон має своїм витокom суспільну свідомість, поле кримінальної субкультури істотно звужується, в ній залишається меншість, яка протиставила себе суспільству, засуджувана ним. При колізії закону і суспільної свідомості відбувається зворотний процес, неприйняття закону стає загальним, часом субкультура ніби розчиняється в загальній культурі, формалізується лише відповідно до закону.

Цю особливість доводиться враховувати при визначенні тотожності кримінальної субкультури і злочинності. Б.Д. Овчинніков обґрунтовано стверджує, що при будь-якому визначенні злочинності не можна відволікатися від того факту, що якби не було окремих злочинів, не було б і злочинності. Надмірне соціологізування ознак злочинності може позбавити її юридичного змісту [10, с. 20].

Напевно, доречно говорити, що кримінальне законодавство проводить демаркаційну лінію між власне кримінальною субкультурою та іншою частиною асоціальної культури, куди кримінальна субкультура входить.

Багато дослідників констатують розмитість меж між культурою і кримінальною субкультурою. „Блатна субкультура серед населення країни, де через колонії, табори і в'язниці пройшли десятки мільйонів, часто без суду і слідства, пустила глибокі корені. Нецензурщина, жаргон, цинізм і право сильного стали вже звичними реаліями. Ми живемо в атмосфері напівкримінального світу, і це не може не відобразитися на моральному формуванні людей, які приходять у цей світ” [11, с. 62].

Сьогодні вчені звертають увагу на проблему значних масштабів імплементації термінології кримінального жаргону в літературну українську мову, яка є одним із основних атрибутів державності. Втрата чистоти національної мови є серйозним симптомом глибокої криміналізації суспільства, а особливо небезпечним наслідком її функціонування в умовах сучасного суспільства є те, що ця криміналізація проникає, передусім, у молодіжне середовище, таким чином здобуваючи армію прихильників у найбільш активній у кримінальному

відношенні частині соціуму та найбільш чутливій до мовних інновацій у зв'язку з специфічними психологічними та віковими особливостями [12, с. 72].

Ще в 50-х роках минулого століття вживання нецензурної лайки в громадському місці або у присутності жінок, дітей майже автоматично закінчувалось притягненням до кримінальної відповідальності за хуліганство. Але вже тоді закон не був єдиним для усіх: мова багатьох керівників навіть на загальних зборах співробітників допускала „образні вирази”. Сьогодні – це проблема, про яку пишуть не лише журналісти, але і серйозні учені, причому відстоюючи полярні погляди.

Мат існував в мові завжди, але як лайка, що вимовлялася для приниження і зневаги супротивника, суперника, учасника сварки. Нині непристойність все міцніше налипає на розмовну мову, і більшість вже не соромиться, не помічає її, не зчищає з себе. Мат став складовою частиною нашої мови. Його використовують чоловіки і жінки, літні люди і підлітки. Лайку можна почути в магазині і на ринку, в інституті і дитячому садку, і навіть у Верховній Раді [13, с. 215].

Говорячи про кримінальну субкультуру, не можна обмежитися зовнішніми її проявами (нецензурна лайка, корупція тощо). Кримінальна субкультура – це форма свідомості, що формується не лише в результаті миттєвої дійсності, але і накопиченого життєвого досвіду багатьох поколінь.

Прогноз еволюції моралі, етики, культури – справа свідомо невдячна. Історично цей процес хвилеподібний. Завдання кримінологів у кооперації з культурологами спробувати визначити міру впливу трансформації культурного поля на динаміку протиправної поведінки.

Результати досліджень Валлерстайна і Вайта викликають закономірне питання про співвідношення культури і кримінальної субкультури. Якщо 91 % громадян вчиняють злочини, то логічно віднести їх до єдиної культури, а решта 9 % – до субкультури. Практично всі вчені, включаючи і тих, хто цитував статтю цих авторів, обходять поставлене питання як щось чужорідне для створених конструкцій понять злочинності і особи злочинця. Прийом не новий, він відомий в історії

науки, до нього не раз зверталися і в соціології, і в кримінології, коли не могли дати зрозуміле пояснення виявлених суперечностей у рамках сконструйованої теорії [14, с. 23]. Між тим питання це зовсім не абстрактно-теоретичне. Якщо злочинець – майже кожен член суспільства, то як розуміти дані статистики про постійне зростання злочинності: збільшується кількість неодноразово вчинених громадянином злочинів або знижується рівень їх латентності? У другому варіанті – чи покращилась робота правоохоронних органів щодо виявлення фактів учинення злочинів або в суспільстві змінилася самооцінка небезпеки протиправних ексцесів?

Культурологічний підхід до розуміння злочинності дозволяє вирішити суперечність і відповісти на поставлені питання. Культура – багатшарове, багатопрограмне явище. У неї може входити повністю або частково певна субкультура. В процесі еволюції субкультури новаційного типу нерідко отримують загальне визнання і стають невід'ємним елементом загальної культури. Такою ж неоднозначною має бути і оцінка злочинця як носія протиправної (кримінальної) субкультури [15, с. 145].

Готовність піти і одночасно залишитися в суспільстві, багаторазово описана психологами, і існує постійне перебування на грані, так властиве носію кримінальної субкультури. На межі політики, економіки, права, моралі, культури у своїй життєдіяльності людина намагається з'єднати розрізнені фрагменти досвіду в щось цілісне. Свідомість завжди деяка цілісність, але свідомість може бути мозаїчна. Так, правовий нігілізм може поєднуватися з релігійним фанатизмом, індиферентність у сфері моралі – з політичною активністю, ворожість до культури – з бажанням брати участь в економічному підприємстві. Парадокси такої свідомості добре відомі [16, с. 117-118].

Злочинець – не ізгой в культурі. Він може бути знавцем і поціновувачем мистецтва, зразковим сім'янином, активним учасником екологічного руху або боротьби за мир. Тому в сьогоднішній дійсності кримінальна субкультура поки що не замінює, не витісняє і не перевершує загальну культуру. Проте

це не означає, що до неї допустиме нейтральне ставлення.

Кримінальна субкультура така ж багатошарова, як і загальна культура. У ній відбуваються відкриті і приховані процеси, різні трансформації. Судячи зі статистичної звітності, кримінальна субкультура еволюціонує у бік тяжчих злочинів і неодноразового їх здійснення, переходу пасивних її носіїв у категорію активних. Тому необхідно детальніше проаналізувати суть і структуру кримінальної субкультури, чітко визначити критерії розмежування правослухняної та протиправної поведінки, що суб'єктивно розуміється, по яких людина сама відносить або не відносить себе до числа носіїв кримінальної субкультури [17, с. 132].

Висновки: Атрибутивний склад кримінальної субкультури включає різні за змістом компоненти (стратифікаційні; поведінкові; кадрові; ідентифікаційні; забезпечення безпеки; забезпечення комунікації; інтимні; матеріально-фінансові та ін.), кожен з яких покликаний регламентувати, упорядкувати діяльність кримінальних співтовариств, урегулювати можливі конфліктні ситуації, передбачити еталони поведінки. Основним завданням кримінальної субкультури на такому рівні є забезпечення активності, розвитку, згуртованості, мобільності та самовідтворення злочинного світу, а її атрибути виступають засобами формування та функціонування особливої філософської парадигми злочинного світу, що здатна забезпечити виправдання вчинення кримінальних правопорушень, заперечити провину та необхідність відповідальності за вчинені діяння, здійснити заміщення низинних спонукань на благородні.

Література:

1. Анисимков В.М. Криминальная субкультура : монографія. Уфа : [б.в.], 1998. 218 с.
2. Коньшева Л.П. Личность и ситуация как детерминанты агрессивно-насильственных преступлений // Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва : [б.в.], 1990. С. 133-139.
3. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва : Юристь, 1992. 479 с.

4. Балабанова Л. Судова патопсихологія. Донецьк : Вид-во Сталкер, 1998. 432 с.
5. Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступное поведение и психические аномалии. Москва : Спарк, 1998. 216 с.
6. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. Москва : Новый юрист, 1998. 450 с.
7. Розин В.М. Психология для юристов. Москва : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1997. 128 с.
8. Хоменко О.Б. Язык блатных, язык мафиози: энциклопедический синонимический словарь. Киев : Форт-М, 1999. 564 с.
9. Анисимков В.М. Традиции и обычаи преступного мира среди осужденных в местах лишения свободы : учебное пособие. Уфа : [б.в.], 1993. 125 с.
10. Овчинников Б.Д. Вопросы теории криминологии. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. 79 с.
11. Зелинский А.Ф. Криминология : учебное. Харьков : Рубикон, 2000. 238 с.
12. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Москва : Ось-89, 2001. 704 с.
13. Корецкий Д.А., Тулегенов В.В. Криминальная субкультура и ее криминологическое значение. СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. 243 с.
14. Иванов Л.О., Ильина Л.В. Пути и судьбы отечественной криминологии. – Москва : Наука, 1991. 203 с.
15. Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества. Москва : Гардарики, 2002. 238 с.
16. Атоян А.И. Социомаргиналистика : монография. Луганск : РИО ЛИВД МВД, 1999. 455 с.
17. Флиер А.Я. Культурология для культурологов : учебное пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии. Москва : Академический проект, 2000. 496 с.